

**התאחדות
הסטודנטים
בישראל**

ازحاد الطلاب الجامعيين في اسرائيل
NATIONAL UNION OF ISRAELI STUDENTS

תעסוקת סטודנטים בישראל מאפיינים, מגמות והצעות למדיניות

יוני 2014

התאחדות הסטודנטים הארצית

האומנים 7

תל-אביב 67897

טלפון : 03-6093330

פקס : 03-6093331

www.nuis.co.il

office@nuis.co.il

תוכן עניינים

2..... **תמצית**

3..... **1. מבוא**

3..... **2. רקע**

5..... **3. תעסוקה בתקופה שלפני התואר**

5..... 3.1. תמרוץ התחלה מוקדמת של התואר האקדמי

6..... 3.2. השקעה מוגברת באוכלוסיות יעד

6..... 3.3. הנגשת מידע רלוונטי

7..... **4. תעסוקה בזמן הלימודים**

8..... 4.1. התאמת תכנית הלימודים ומערכת השעות

9..... 4.2. התמחויות מעשיות כחלק מתכנית הלימודים האקדמית

9..... 4.3. חיזוק הקשר בין תכניות לימודים מעולמות תוכן דומים והקלה על מוביליות ביניהן

10..... **5. תעסוקה בסיום ולאחר הלימודים**

10..... 5.1. רשות לאומית להכוונה לקריירה

11..... 5.2. הכוון תעסוקתי מטעם המוסדות האקדמיים

12..... 5.3. הקמה ותחזוקה של רשת בוגרי מוסדות אקדמיים

12..... 5.4. מעקב אחר השתלבות בוגרים בשוק לאחר סיום לימודיהם

13..... **6. סיכום**

תמצית

מסמך זה נכתב לצורך דיון של השדולה למען הסטודנטים וההשכלה הגבוהה שיערך לרגל יום הסטודנט הלאומי 2014, במטרה לבחון את הממשק בין ההשכלה הגבוהה ושוק העבודה בישראל, לנתח מגמות קיימות ולהעלות צעדים שביכולתם לייעל ולפשר ממשק זה. תמצית הממצאים, המסקנות וההמלצות מובאים בפרק זה.

חשיבות הממשק בין השכלה גבוהה לשוק התעסוקה קשורה ביוקר המחיה בישראל המקשה על רכישת השכלה אקדמית ללא עבודה במקביל; במשמעות לכניסה מוקדמת ככל האפשר לשוק העבודה כיום מסיבות כגון התחלה מוקדמת של החיסכון הפנסיוני, חשיבות הניסיון המעשי בשוק העבודה ועוד; ובחשיבות מערכת ההשכלה הגבוהה בפיתוח הון אנושי, והתשואה להון זה במסגרת שוק העבודה.

בשנים האחרונות נצפית מגמה של קיפאון במספר הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה, מגמה שצפויה להימשך ואף להחריף. כיום כ-40% מאזרחי המדינה הינם בוגרי מערכת ההשכלה הגבוהה, אך הקיפאון הנוכחי עשוי להוביל לאיבוד יתרונות תחרותיים של מדינת ישראל מול כלכלות העולם המערבי בשל היותן מבוססות על משאב ההון האנושי וזאת על אף גילויי משאבי הגז בתחומה.

לכן יש חשיבות להגדלת הנגישות להשכלה גבוהה, במטרה לעצור את הקיפאון, ולכל הפחות מניעת החרפה של המגמה – ובכך שמירת ופיתוח יתרונות תחרותיים מבוססי הון אנושי. אחת הדרכים לעשות זאת היא מיטוב הקשר שבין שוק העבודה להשכלה הגבוהה, וזאת במטרה לאפשר לרבים יותר לבוא בשערי המוסדות ולרכוש כישורים משמעותיים.

בניגוד לדעה הרווחת, מחקרים הראו שעבודה במקביל ללימודים אינה בהכרח משפיעה על טיב ההישגים. מחקר ישראלי הראה שמשך הלימודים של סטודנטים עובדים אינו ארוך מהרגיל ושעבודה במהלך התואר אינה משפיעה על נכונות להמשיך לתואר מתקדם. יתרה מכך, מחקרים בעולם מערערים על פגיעת התעסוקה בזמן הלימודים בהישגי הסטודנטים.

לפיכך מוצע לבחון החלת צעדי מדיניות אלו במטרה למטב את הממשק בין תעסוקה להשכלה גבוהה: תמרוץ רכישת השכלה גבוהה בגיל צעיר יותר; הקמת רשות לאומית שתפקידה להנגיש מידע על תכניות הלימודים בהשכלה הגבוהה ומידע על שוק העבודה והמשק ושימוש בהם למתן הכוונה משמעותית לתכנון קריירה; התאמת תכניות הלימודים, ובפרט תכניות לתארים מתקדמים, כך שיתאפשר לסטודנטים לעבוד; הגברת הגמישות והמוביליות בין מקצועות מעולם תוכן זהה באמצעות אימוץ סטנדרטים בינלאומיים לקורסים ושיתוף פעולה בין מוסדי; הקמת יחידות שיעסקו בהכוון תעסוקתי והקמת ותחזוקת רשת בוגרים במסגרת המוסדות; ומעקב אחר השתלבות בוגרי המוסדות בשוק התעסוקה תוך בחינת התאמת תכניות הלימודים לצרכיו.

1. מבוא

מסמך זה נכתב לקראת דיון של השדולה למען הסטודנטים וההשכלה הגבוהה שיערך בכנסת ישראל במסגרת יום הסטודנט הלאומי 2014, ועניינו תעסוקת סטודנטים ומספר נגזרות הכרחיות שלה. על אף רצון התאחדות הסטודנטים בישראל לאפשר לציבור אותו היא מייצגת להקדיש את כל זמנו במהלך רכישת התואר ללימודים, והכרתה ביתרונות שבמצב זה – הרי שהוא אינו מתאפשר בעת הזו. ממצאי סקר הסטודנט לשנת 2013 מראים שכבר כיום 64% מציבור הסטודנטים עובדים במהלך התואר. 79% מהסטודנטים שאינם עובדים נאלצים לעשות זאת בשל מחסור בזמן, ולא בשל היעדר צורך בכך. יוקר המחיה הגואה, המשפיע על ציבור הסטודנטים בישראל ביתר שאת, ומאפיינים נוספים של המציאות הנוכחית בישראל ובעולם שנסקרים במסמך זה מעלים את הצורך בנקיטת עמדה פרגמטית, שאנו מאמינים שבכוחה להיטיב עם כל הנוגעים בדבר ולא רק עם ציבור הסטודנטים. אנו מודעים לאיזון העדין שבין השכלה גבוהה לשוק העבודה, וההכרה בחשיבותו היא שהביא אותנו להבנה שיש לפעול למיסוד חלקים משמעותיים בקשר שבין השניים. דווקא התעלמות מצרכים ומגמות אלו והמעטה בחשיבותם, שעשויה להביא בעתיד לצורך במתן מענה נקודתי דחוף שיתמצה בפעולות אחזקת שבר, היא שעלולה להפר את האיזון הדק בין שני הגורמים.

בהתאם לכך, במסמך זה יועלו סוגיות מרכזיות בנושא ותובהר חשיבותן, ינתחו מגמות עיקריות בתחום ויוצגו צעדי מדיניות שונים שיש לבחון לשם טיפול במצב הקיים בנושאים הנסקרים. לשם בהירות ונוחות, הניתוח יחולק לשלוש תקופות זמן: טרם תחילת הלימודים, זמן הלימודים, והתקופה לאחר סיום הלימודים – אף כי ברור שתקופות אלה, הסוגיות העולות בהן וצעדי המדיניות המומלצים משפיעים ומושפעים אהדדי.

2. רקע

הסטודנט הישראלי הממוצע מסיים את לימודי התואר הראשון בגיל 29, לעומת ממוצע מדינות ה-OECD העומד על 27 שנים.¹ העיכוב עשוי לנבוע מגורמים שאינם ברי שינוי בעת הנוכחית, למשל משירות החובה המונהג בישראל, אך הצדקה זו אינה מחסנת את המשק הישראלי מהשפעות ארוכות הטווח של נתון זה. העובדה שלימודי התואר הראשון מקשים מאד על עבודה במהלך, בצירוף גיל הסיום המאוחר ביחס לשאר המדינות המפותחות, עלולים להביא למיצוי מאוחר של מלוא כושר ההשתכרות ויוצרים חסם מהותי בפני אוכלוסיות ממעמד סוציו-אקונומי נמוך, שהרי יכולתן להיסמך על תמיכה כלכלית מבני משפחתם בתקופה זו מוגבלת ביותר. גם גילן הממוצע הנמוך של נשים בעת לידת ילדן הראשון בישראל ביחס למדינות ה-OECD,

¹ OECD Publishing, *Education at a Glance 2013*, 1st edn (Paris: OECD Publishing, 2013), p. 54.

והעובדה שהוא אף נמוך מגיל סיום הלימודים הממוצע (נכון לשנת 2009 הממוצע עומד על גיל 27 ללידה ראשונה)², מהווה חסם משמעותי נוסף לכניסה ללימודים אקדמיים שכן לאתגרים הנלווים לגידול ילד מתווסף צורך דחוף יותר בהגדלת ההכנסה הנוכחית, דבר שמקשה על התפנות ללימודים אקדמיים. גם כאן, הדבר אמור ביתר שאת לגבי אוכלוסיות חלשות.

אולם, חסמי הכניסה הנובעים מהקושי לשלב לימודים ותעסוקה אינם חשובים רק מבחינה ערכית אלא גם מבחינה חברתית. ויתור על השכלה גבוהה בשל הצורך בהכנסה מיידית מהווה למעשה פגיעה בתוחלת ההכנסה הפרמננטית (לטווח הארוך) של הפרט הקשורה בתשואה להשכלה. צידה השני של משוואה זו הוא צמצום ההכנסות המצטברות ממיסוי - דבר שעשוי להביא להטלת עול מיסים רב יותר על בעלי הכנסה גבוהה ובינונית או לחילופין לצמצום השירותים לציבור עבור גובה מס זהה. יתרה מכך, גם אלו הבוחרים לפקוד את מוסדות ההשכלה הגבוהה כיום מעכבים את תחילת החיסכון לפנסיה בשל כניסה מאוחרת לשוק העבודה, וגם כאן מצטמצמת ההכנסה המצטברת ממיסוי בשל תוחלת חיי עבודה קצרים יותר.

זאת ועוד, יוקר המחיה בישראל הוא בעיה מוכרת שאף הוציאה את ציבור הסטודנטים לרחובות בזמן מחאת קיץ 2011, והתאחדות הסטודנטים בישראל, לעיתים אף בשיתוף משרדי הממשלה השונים, פועלת לטיפול אפקטיבי ומהיר בנושא. עם זאת, הצעדים שנעשו עד כה הם בבחינת מעט מדי ומאוחר מדי. סקר הסטודנט לשנת 2013 מעלה שבממוצע 50% מהוצאותיו החודשיות של סטודנט מופנות למימון שכר דירה (34%) ומזון לצריכה ביתית (16%) - תחומי צריכה שהם בליבת יוקר המחיה בישראל.³ אמנם מובן מאליו שיוקר המחיה משפיע על הרוב המוחלט של אזרחי המדינה, אך מהנתון המובא כאן ברור שציבור הסטודנטים מושפע מכך ביתר שאת - ולכן ראוי לפתח פתרונות ממוקדים להקלה על ציבור זה, פתרונות שחלקם יסקרו כאן.

לא זאת אף זאת, הנתונים שפרסמה לאחרונה המועצה להשכלה גבוהה מציגים קיפאון במספר האבסולוטי של התלמידים במוסדות ההשכלה הגבוהה,⁴ מגמה שצפויה להמשיך ואף להחריף. לפיכך, ובהתחשב בכך שכיום רק כ-40% מהאוכלוסייה בישראל הם בעלי השכלה אקדמית,⁵ ייתכן שהמשק הישראלי עתיד להיפגע מאי מיצוי התשואה להשכלה במסגרת שוק העבודה - ובכך יהא נטול יתרון תחרותי בשוק שהופך פתוח, גלובלי ומבוסס השכלה באופן הולך וגובר מדי יום.

כל אלה מגבירים את ההבנה שיש צורך הולך וגובר ברכישת השכלה גבוהה איכותית, אך בד בבד קיים קושי במימון הוצאות המחיה כסטודנט ומתפתח צורך לכניסה לשוק העבודה בשלב מוקדם ובצורה מיטבית. מכך

² OECD Family Database, 'SF2.3: Mean Age of Mothers at First Childbirth', 2012
<<http://www.oecd.org/els/family/oecdfamilydatabase.htm>> [accessed 26 May 2014].

³ מאגר מוחות - מכון יעוץ ומחקר בינתחומי בע"מ, "סקר בקרב סטודנטים בנושאי רווחה", ע' 5
<www.nuis.co.il/wp-content/uploads/2014/01/2013-סקר-הסטודנט-2014.pdf> [accessed 27 May 2014]

⁴ "מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל 2014", (ירושלים: הוועדה לתכנון ותקצוב, המועצה להשכלה גבוהה 2014), עמ' 14-15.

⁵ OECD Publishing, *Education at a Glance 2013*, 1st edn (Paris: OECD Publishing, 2013), p. 26.

עולה הצורך לבחון דרכים שיאפשרו מתן מענה לקשיים וצרכים אלה, תוך פגיעה מינימלית ברמת הלימודים. מסמך זה יסקור מגמות נוכחיות הרלוונטיות לתעסוקת הסטודנטים תוך חלוקה לשלוש תקופות, ויעלה הצעות לצעדי מדיניות שיאפשרו מתן מענה מיטבי למצב המשתקף מהנתונים שעולים כאן.

3. תעסוקה בתקופה שלפני התואר

ישנה חשיבות מכרעת לעידוד הכניסה למערכת ההשכלה הגבוהה בגיל צעיר. כניסה מוקדמת משמעה גם סיום מוקדם, ולפיכך מיצוי כושר ההשתכרות הצפוי בגיל צעיר יותר מהנהוג. כפי שנכתב בחלק הרקע של מסמך זה, הדבר רלוונטי שכן כך יתאפשר לסטודנט להתחיל לחסוך לפנסיה בגיל צעיר יותר ובשל הריבית השנתית הרי שכלל שהסכומים נחסכים מוקדם יותר כך ערכם העתידי הצפוי רב יותר. יתרה מכך, חשיבות הצערת גיל הלומדים לתואר ראשון אינה רלוונטית רק לסטודנטים שעובדים במהלך התואר, מכיוון שסיום מוקדם יאפשר גם לסטודנטים שיחלו לעבוד רק עם סיום לימודיהם למצות את כושר השתכרותם מוקדם יותר. מובן שהיתרונות אינם רק ברמת הפרט, שכן המדינה תרוויח מכך באופן ישיר הן בסך גביית המיסים המצטברת עבור הפרט לאורך תקופת שנות עבודתו, והן בשל התשואה להשכלה והיתרון היחסי שנלווה לה. הדבר אמור ביתר שאת לגבי מדינת ישראל, שההון האנושי הוא משאב משמעותי עבורה – ובפרט שאינו משאב מתכלה, בניגוד למשאבים אחרים שנתגלו בה בעת האחרונה. לפיכך ברור שיש מקום להתייחס לתעסוקה הקשורה בלימודים גבוהים עוד לפני תחילת התואר, בין השאר באמצעות בחינת הצעדים המפורטים מטה.

3.1. תמרוץ התחלה מוקדמת של התואר האקדמי

ישנה חשיבות להתחלת לימודים גבוהים מוקדם מהנהוג כיום. לפיכך יש מקום לבחון יוזמות שיתמרצו סטודנטים להתחיל את לימודיהם לתואר אקדמי בגיל מוקדם יותר – וכך לצאת לשוק העבודה מוקדם יותר. כיום אמנם יש תמריץ למשוך את הפיקדון הצבאי מוקדם, בין השאר לצורך לימודים, מאחר והוא אינו נושא ריבית. עם זאת, הפיקדון אינו מיוחד רק ללימודים גבוהים והתמריץ כמעט ואינו רלוונטי בשוק כיום, שהריבית בו כמעט אפסית.

בהתאם לכך, ניתן לבחון מתן סכום מוגדל עבור לימודים במוסדות אקדמיים. הסכום המוגדל יוענק לסטודנטים שהתחילו את לימודיהם בזמן קבוע הסמוך לסיום שירותם הצבאי, ו/או לסטודנטים שסיימו את לימודי התואר הראשון עד לגיל יעד מסוים. סקר הסטודנט לשנת 2012 מראה ש-44% מציבור הסטודנטים עושה שימוש בפיקדון הצבאי למימון לימודיו, ויש להניח שהגדלת הפיקדון עבור לימודים מוקדמים תהפוך את הכניסה

ללימודים בגיל מוקדם למשתלמת יותר מחד ואף תעודת חיילים משוחררים רבים יותר לנצל את הפיקודן למטרות לימודים גבוהים.

3.2. השקעה מוגברת באוכלוסיות יעד

רכישת השכלה בגיל מוקדם יחסית חשובה פי כמה בקרב אוכלוסיות שמדירות רגליהן ממוסדות ההשכלה הגבוהה באופן מסורתי. ראשית, יצוין שבשנים האחרונות עשתה המועצה להשכלה גבוהה קפיצת מדרגה משמעותית בשילוב האוכלוסיות הרלוונטיות והגדלת נוכחותן במוסדות.⁶ עם זאת, דווקא בקבוצות אוכלוסייה אלה רכישת השכלה מוקדמת ככל האפשר היא חשובה, שכן בהעדר גב כלכלי מתאים ועליית ההיתכנות להקמת תא משפחתי והולדת ילדים עם העלייה בגיל, הרי שסטודנטים מבוגרים יותר יתקשו לוותר על הכנסתם הטרנזיטיבית (בתקופה בעת הנוכחית) משיקולי הכנסה פרמנטית (הכנסה ממוצעת כוללת) – ויש להניח שהשפעה זו חזקה יותר בקרב האוכלוסיות החלשות. העובדה שמלגות הסיוע המוקצות כיום לאוכלוסיות ממעמד סוציו-אקונומי בינוני ומטה אינן מכסות לרוב אף את עלות שכר הלימוד, ובוודאי שאינן מאפשרת השלמה חודשית לשכר מינימום למי שמועסק במשרה חלקית במהלך לימודיו, מהווה חסם נוסף גם בהנחה שהמחסום התודעתי בקרב אוכלוסיות אלו נופץ.

בהתאם לכך יש מקום להשיב את הקיצוץ שנעשה בתקציב הסיוע לסטודנטים מאז שנת 2012, ולשקול אף את הגדלתו. אמנם הועדה לתכנון ותקצוב הקימה השנה קרן מלגות ייעודית לסטודנטים ערבים וקיימת תכנית ייעודית לסיוע לסטודנטים חרדים – לרבות בפן הכלכלי, אך מבלי להמעיט בחשיבותם של צעדים אלה הרי שהם בבחינת מעט מדי ומאוחר מדי, ובפרט שאין בהן כל מענה ייחודי לסטודנטים מרקע סוציו-אקונומי נמוך. כמו כן, מלבד חשיבות הגדלת סך הסיוע הכולל, יש מקום לשקול את הגדלת הסכום המוענק לכל מלגאי כך שיאפשר לו לכלכל את עצמו במהלך לימודיו במקביל לעבודה במשרה חלקית. כיום הסיוע ניתן באופן חד פעמי ובהיקף של אלפי ₪ בודדים, באופן שאינו מכסה את עלות שכר הלימוד, קל וחומר עלויות מחייה.

3.3. הנגשת מידע רלוונטי

לצד תמרוץ הקדמת מועד תחילת הלימודים, יש לספק מידע רלוונטי ונגיש למועמדים ערב בחירת מסלול לימודיהם. בחירה מושכלת חשובה ללימודים משמעותיים, נשירה מינימלית, ומיצוי יכולות אמתי. לאדם ממוצע אין נגישות מספקת לנתונים מהותיים לשם קבלת החלטה על עתידו, ובפרט עתיד לימודיו האקדמיים. נתונים

⁶ "מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל 2014", (ירושלים: הוועדה לתכנון ותקצוב, המועצה להשכלה גבוהה 2014), עמ' 55-59.

כגון ביקוש מול היצע משרות, שכר ממוצע בענף, אופק תעסוקתי בהתאם לתחומי הלימוד, ושירותי הכוונה והתאמה מקצועית סובלים מחוסר נגישות, חוסר מהימנות וברוב המקרים אינם קיימים כלל. צעד בכיוון נעשה על-ידי משרד הכלכלה, באתר "רייטינג לעבודה"⁷. עם זאת, הנתונים שמוצגים בו אינם מהימנים, והם מעטים ואינם נגישים ביחס למיזמים מובילים דומים שקמו בעולם – ולפיכך יש להמשיך ולפתח אתר זה ו/או דומים לו.

ראוי ללמוד לעומק את מודלים כגון ה- National Career Service שבמתכונתו הנוכחית פועל מזה שנתיים בבריטניה ומנגיש לכל אזרח בגיל עבודה מידע מהימן, באמצעות האינטרנט, הטלפון או פנים אל פנים במטרה לתת לאזרח כלים לגבש את עתידו באופן המיטבי⁸; ה-IPEDS האמריקאי שאוסף ומנגיש נתונים נרחבים על מוסדות ההשכלה הגבוהה, לרבות אחוז המסיימים, תמיכה כלכלית לסטודנטים, מספר חברי סגל ועוד⁹; וה- UNISTATS הבריטי, שגם הוא אוסף מידע נתונים נרחבים על מוסדות ההשכלה הגבוהה בממלכה ומאפשר לציבור לעיין בהם ואף להשוות בין התכניות השונות¹⁰; המטרה המרכזית במתן הכוונה ובהנגשת המידע, היא לצמצם פערי מידע הקיימים בשוק כיום, ובכך לאפשר פעולה מיטבית שלו.

4. תעסוקה בזמן הלימודים

כאשר ניסיון תעסוקתי הופך לתנאי חשוב לכניסה לשוק העבודה ויוקר המחיה בישראל נותר גבוה, הצורך לשלב עבודה במהלך לימודים גבוהים הופך לקריטי. לרוב מקובל לחשוב שעבודה במהלך הלימודים תשפיע על משכם, וככל שסטודנט יעבוד יותר כך לימודיו יהיו ארוכים יותר. עם זאת, מחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2007 הראה שבקרב סטודנטים טיפוסיים, המתחילים את לימודיהם בין גיל 22 ל-26, לא נמצאה השפעה של היקף התעסוקה על משך הלימודים¹¹. נוסף לכך, לעיתים עולה חשש שסטודנטים העובדים במהלך לימודי התואר הראשון יתפתו לדחות את לימודיהם האקדמיים המתקדמים בשל רצון לשמור על הכנסתם במהלך התואר, ובפרט אלו ששכרם גבוה באופן יחסי. אולם, אותו מחקר לא מוצא קשר בין גובה השכר במהלך הלימודים לבין ההחלטה להמשיך ללימודים מתקדמים בשנת הלימודים העוקבת לסיום

⁷ משרד הכלכלה, 'רייטינג לעבודה', 2014
<<http://www.ovdim.gov.il/Report.aspx>> [accessed 27 May 2014].

⁸ GOV.UK, 'Careers Advice - Jobs Information & Resources | National Careers Service', 2014
<<https://nationalcareersservice.direct.gov.uk>> [accessed 27 May 2014].

⁹ National Center for Education Statistics, 'The Integrated Postsecondary Education Data System - About IPEDS', 2014
<<http://nces.ed.gov/ipeds/about>> [accessed 3 June 2014].

¹⁰ GOV.UK, 'The Official Website for Comparing UK Higher Education Course Data - Unistats', 2014
<<http://unistats.direct.gov.uk>> [accessed 3 June 2014].

¹¹ Dimitri Romanov et al., 'Employment of Undergraduate Students and Its Implications on Their Course of Studies', (Jerusalem: Central Bureau of Statistics, 2014), p. 15,
<<http://www.cbs.gov.il/www/publications/pw31.pdf>> [accessed 27 May 2014].

התואר.¹² יתרה מכך, בניגוד לעמדה הרווחת, במחקרים עדכניים נטען שאין השפעה ישירה של הזמן שסטודנט מבלה בעבודה על הישגיו האקדמיים, ולעיתים עבודה במשרה חלקית אף מביאה לניצול יעיל יותר של זמן הלימוד ולהישגים גבוהים יותר.¹³

בהינתן השפעה חלשה עד לא קיימת של תעסוקה על משך הלימודים וגובה ההישגים, יש חשיבות מכרעת לעידוד עבודה במהלך רכישת ההשכלה. ראשית, מאחר שבהעדר אפשרויות תעסוקה בזמן הלימודים תוחלת חיי העבודה של הסטודנט מצטמצמת – ומכך גם ההכנסות הישירות והעקיפות של המדינה משכר עבודתו. שנית, מאחר שהעדר אפשרות לעבוד וללמוד במקביל מצמצמת את נגישותו של מי שעובד כיום להשכלה הגבוהה ולפיכך מוגבלת יכולתו להתמקצע, להגדיל את סך כישוריו ואף להרוויח את התשואה האפשרית על שינויים אלה.¹⁴ שלישית, כדי לאפשר לסטודנטים להתמודד עם יוקר המחיייה הגואה, בפרט לאלה המתקשים למצוא מקורות מימון שאינם עבודה במהלך לימודיהם ובכך נגישותם לאקדמיה נפגעת פי כמה מהסטודנט הממוצע – שכפי שמוזכר חדשות לבקרים גם הוא אינו מלקק דבש בכל הנוגע למימון אורח חיים סטודנטיאלי בסיסי. בנוסף, ראוי להדגיש שבשוק העבודה הנוכחי יש יתרון משמעותי לצבירת ניסיון מוקדם ככל האפשר, וכניסתם המאוחרת של אזרחי ישראל אליו עשויה לפגוע ביתרונם התחרותי של הסטודנטים בתחום זה – ומכך גם באטרקטיביות של ישראל ככלכלה מבוססת ידע וכיעד מרכזי לתעשיות עתירות ידע. בהתאם לתמונת מצב זו, יש לבחון צעדים שונים להקלה על תעסוקת הסטודנט במהלך לימודיו. חלק מצעדים אלו, כמו גם נתונים המבססים את חשיבותם, מפורטים להלן.

4.1. התאמת תכנית הלימודים ומערכת השעות

במצב הדברים בעת הנוכחית יש מקום לבנות את תכנית הלימודים, ובפרט במסגרת תארים מתקדמים, כך שתאפשר לעבוד במקביל לה. מסקר הסטודנט לשנת 2013 עולה כי 64% מהסטודנטים עובדים במהלך לימודיהם. במהלך התואר הראשון כ-63% עובדים במהלך השנה ובתואר השני עושים זאת כ-80%. למרות שרוב הסטודנטים עובדים במהלך לימודיהם, אחוז הלא עובדים נותר משמעותי ביותר ורוב הסטודנטים הלא עובדים (79%) טוענים שהדבר נובע ממחסור בזמן. העובדה שאחוז הסטודנטים העובדים במהלך התואר הראשון עולה במהלך שלוש שנות הלימוד הראשונות בכ-8% במוצע מדי שנה תומכת בטענה זו. נתון משמעותי אף יותר העולה מהסקר מעלה שבזמן לימודי התואר השני, הנתפסים ככאלה המאפשרים לפתח קריירה במקביל אליהם, 30% מהסטודנטים שאינם עובדים עושים זאת בשל מחסור בזמן.

¹² Ibid, p. 14.

¹³For instance: Sarath A Nonis and Gail I Hudson, 'Academic Performance of College Students: Influence of Time Spent Studying and Working', *Journal of Education for Business*, 81 (2006), pp. 151-159.

¹⁴ OECD Publishing, *Education at a Glance 2013*, 1st edn (Paris: OECD Publishing, 2013), p. 58.

ייתכן שבמסגרת אוטופיה מצב הדברים הראוי היה שסטודנטים לא יעבדו כלל, ויקדישו את כל זמנם ללימודיהם הגבוהים. אולם, בהתאם למצב הדברים המוצג בראשית חלק זה, יש מקום לשקול בניית תכנית לימודים המרכזת את עומס הלימודים בשנים הראשונות החל מהתואר הראשון, כך שכבר במהלך שנת הלימודים האחרונה (ולעיתים לפניה) תהיה לסטודנטים אפשרות להיקלט בשוק העבודה ביתר נוחות. חשיבות הנושא עולה פי כמה בלימודי התואר השני, שנתוני הסקר מראים שכ-52% מהסטודנטים הלומדים במסגרתו הם בני 29 ומעלה – גיל קריטי לכניסה לשוק העבודה ולרכישת ניסיון. במסגרת זו יש לשאוף למצב בו לימודי התואר השני ירוכזו ליום לימודים אחד, גם אם עמוס, כפי שכבר נהוג במספר רב של מוסדות בארץ – וזאת תוך הבהרת חשיבותו של מהלך זה למוסדות האקדמיים ואף בניית תכנית תמריצים שתעודד אותם לעשות כן.

4.2. התמחויות מעשיות כחלק מתכנית הלימודים האקדמית

צעד נוסף שיש לבחון הוא קידום התמחויות במהלך הלימודים, שיותאמו למקצוע הנלמד. ההתמחות תאפשר לסטודנטים לרכוש ניסיון מקצועי עוד במהלך הלימודים, ופיתוח נכון של ההתמחויות השונות יאפשר למעסיקים להקטין את הסיכון בהעסקת סטודנטים מכיוון שתקופת ההתמחות תהווה חוזה לזמן קצוב, אך תאפשר להם להמשיך ולהעסיק מתמחה לשעבר במשרה מלאה לאחר שהוכיח את עצמו. בנוסף, ההתמחות תאפשר לסטודנטים לבחון את תחומי העיסוק הרלוונטיים לתחום לימודיהם עוד טרם סיומם, ומכך לקבל החלטות מבוססות ניסיון וידע בדבר הקריירה שהם מעוניינים לפתח.

אפשרי ואף מומלץ שהמוסד האקדמי ילווה את ההתמחות המעשית בקורס תומך, שיאפשר מעקב אחר הצלחת התכנית ותרומתה לצדדים מחד, ורקע אקדמי בתחום תעסוקה רלוונטי לסטודנטים מאידך. בעניין זה יש לציין במפורש שהתאחדות הסטודנטים אינה מעודדת בשום צורה העסקת סטודנטים ללא תמורה ראויה. יש לייצר מסגרת שתאפשר תגמול ראוי, אם באמצעות מלגות, אם בתשלום שכר סטודנט ואם במתן נקודות זכות אקדמיות בעבור הקורס המלווה את ההתמחות.

4.3. חיזוק הקשר בין תכניות לימודים מעולמות תוכן דומים והקלה על מוביליות ביניהן

כיום, ניידות בין מקצועות שונים מאתו עולם תוכן היא מסורבלת ומוגבלת. ראוי להקים מערכת תומכת, שתאפשר לסטודנט שבחר מסגרת השכלה שאינה בהכרח מתאימה לו לשנות מסלול ביתר קלות - וזאת כדי למצות את התשואה העתידית להשכלה.

כבר כיום יש תכניות המאפשרות לסטודנטים שלמדו ביולוגיה להמשיך ללימודי רפואה במסלול מקוצר יותר, להנדסאים להשלים תואר בהנדסה בזמן קצר יותר ועוד. מחד, יש להמשיך ולפתח מסלולים כאלה כך שיענו

על הביקוש – הן הביקוש בשוק והן הביקוש להשכלה של הלומדים, וכיום אף פועלת ועדה במועצה להשכלה גבוהה במטרה לבחון את הנושא. מאידך, יש מקום להחיל בנוסף תכנית שתאפשר מסלול גם בכיוון הפוך. בחלק ממדינות ה-OECD סטודנטים הנושרים מלימודים גבוהים במקצוע מסוים עוברים ללימודי מקצוע מקביל,¹⁵ דבר שעשוי לאפשר שיפור של כושר ההשתכרות העתידי ולהגדיל את אחוז בעלי ההשכלה העל תיכונית בקרב האוכלוסייה.

לפיכך, יש מקום לבחון גם תכניות שיפנו את אלו שלא הצליחו לסיים לימודי הנדסה או ארכיטקטורה למסלול של הנדסאות, למשל. מאחר שבחלק מהמוסדות אין תכניות שמאפשרות מעבר בתוך תחום ידע דומה, יש מקום לבחון תמרוץ שיתופי פעולה בין-מוסדיים כאלה אן הקמת רשות מוסדרת שתעשה תיאומים מעין אלה, ואף לקדם ביתר דחיפות מעבר לשיטת נקודות זכות מוכרות הדדית, בדומה לנהוג במדינות אירופה השותפות בתהליך ECTS – ובכך מאפשרות מוביליות נוחה וברורה יותר.¹⁶

5. תעסוקה בסיום ולאחר הלימודים

בעת הנוכחית, כאשר כלכלה מבוססת ידע היא מנוע צמיחה מרכזי, הון אינטלקטואלי ואנושי הופך חשוב לעיתים אף יותר מהון פיזי,¹⁷ והתפתחויות טכנולוגיות מביאות לדרישה לכוח עבודה משכיל יותר,¹⁸ יש חשיבות למימוש פוטנציאל ההשכלה בישראל כדי לשמור עליה כמדינה תחרותית מול שאר המדינות המפותחות – תוך מקסום התשואה הממוצעת על השכלה ועבודה במשק.

לשם כך יש חשיבות להקמת מנגנונים שיאפשרו לצדדים לקבל אינפורמציה מלאה ורלוונטית ככל האפשר בתחום – דבר שיאפשר קבלת החלטות מושכלת כך שהן הפרטים והן המדינה ייהנו מפירות ההשכלה. חלק מהכלים שהוזכרו בחלקים קודמים מקדמים את אותה נגישות לאינפורמציה עוד בתקופה שלפני ובמהלך הלימודים, אך יש להמשיך לסייע בנושא גם לאחריהם. להלן מספר צעדים שראוי לשקול בהקשר זה.

5.1 רשות לאומית להכוונה לקריירה

ראשית, בהתאם להמלצה שהוצגה בחלק שעסק בתקופת טרום הלימודים, יש מקום להפעיל רשות שתעסוק בהכוונת קריירה. רשות זו, שתאסוף מידע על שוק העבודה הישראלי, תוכל לסייע לפונים לבנות מסלול רלוונטי

¹⁵ OECD Publishing, *Education at a Glance 2013*, 1st edn (Paris: OECD Publishing, 2013), p. 67.

¹⁶ European Commission, 'European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS)', 2014 <http://ec.europa.eu/education/tools/ects_en.htm> [accessed 3 June 2014].

¹⁷ Walter W. Powell and Kaisa Snellman, 'The Knowledge Economy', *Annual Review of Sociology*, 30 (2004), p. 201, <<http://dx.doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100037>>.

¹⁸ Ibid, p. 212.

בהתאם ליכולותיהם ולביקוש השוק תוך קידום של מקצועות מבוססי ידע. הרשות לא תסייע רק לסטודנטים טרם לימודיהם הראשונים, אלא גם לכאלה ששוקלים הסבה מקצועית או מעוניינים להתקדם בתחומם. אין הדבר דומה לשירות התעסוקה כיום, שכן מדובר בגוף שיעסוק באיסוף מידע קונקרטי יותר על שוק העבודה, והתוכניות אליהן הוא מפנה לא יסתכמו בהסבה מקצועית ובקורסי הכשרה מקצועית – אלא גם בהפניה להשכלה אקדמית מתאימה. יודגש שחלק גדול מהמשאבים שיש להקצות להקמת גוף זה צריכים להיות מופנים להנגשתו לציבור: מבחינת זמינות המידע, אפיקי הפניה, ואוכלוסיות יעד רחבות ככל האפשר – שיהפכו אותו לתחנת חובה עבור רוב אזרחי ישראל בגיל העבודה, ולא רק תחנת מעבר ברגע שלפני או אחרי משבר. כפי שכבר הוזכר, מודל מרשים לשירות מעין זה ניתן למצוא בבריטניה.¹⁹

5.2. הכוון תעסוקתי מטעם המוסדות האקדמיים

על המוסדות לקדם הכוון תעסוקתי לבוגריהם. כבר כיום קיימים יחידות כאלה במוסדות הגדולים, ומוסדות רבים עורכים ימי התעסוקה, שבמסגרתם מגיעים מעסיקים שונים לקמפוס ומאפשרים לסטודנטים להיחשף למשרות המוצעות ולהגיש קורות חיים במרוכז. אולם, היקפם של פרויקטים אלה כיום הוא מוגבל ומצומצם – והם רחוקים מלענות על הצרכים התעסוקתיים של הסטודנטים, ואינם מהווים מקור משמעותי לגיוס בקרב המעסיקים במשק.

לכן, יש להפוך פרויקטים אלה לאטרקטיביים יותר. על ימי התעסוקה להפוך למשמעותיים הן למעסיקים והן לסטודנטים באמצעות הגדלת מספר המשרות המוצעות, המגוון שלהן והחברות המשתתפות בימים אלו. בנוסף, יש לשים דגש רב דווקא על הכוונה תעסוקתית לסטודנטים שלומדים לתארים שאינם בהכרח מכווני מקצוע, כגון מקצועות מדעי הרוח והחברה – הן באמצעות הגברת המודעות בקרב הסטודנטים לאפשרויות התעסוקה העתידיות העומדות בפניהם והן בהגברת המודעות בקרב המעסיקים ליתרון היחסי שמקנה המוסד לבוגרי תארים אלה וכיצד הדבר יסייע למעסיק. יתרה מכך – יש לעודד קשר בין מוסדות למעסיקים אטרקטיביים במשק, באופן שיאפשר ניתוח צרכים מתמיד של הצדדים והתכוונות אפשרית למתן מענה עליהם – זאת תוך שמירה על עצמאותם האקדמית המלאה של המוסדות ובמקביל אפשר גמישות מספקת להתאמת תכניות הלימודים לדרישות השוק הנמצאות מתאימות.

¹⁹ GOV.UK, 'Careers Advice - Jobs Information & Resources | National Careers Service', 2014
<<https://nationalcareersservice.direct.gov.uk>> [accessed 27 May 2014].

5.3. הקמה ותחזוקה של רשת בוגרי מוסדות אקדמיים

אין חדש בכך שיש ערך רב דווקא בקשרים אישיים "חלשים" בעת חיפוש ומציאת עבודה.²⁰ בהתאם לכך, יש מקום שהמוסדות האקדמיים יצרו מאגר בוגרים מסודר, ישמרו עמם על קשר ויעודדו הצעת עבודה והעסקת סטודנטים ובוגרים באמצעות רשת הבוגרים – וזאת במטרה למפות בצורה הטובה ביותר את הקשרים בין הסטודנטים ולאפשר לבוגרים למקסם את אותם "קשרים חלשים" ביניהם לבין בוגרים אחרים, בצורה שתאפשר השמה משמעותית למחפשים עבודה מחד, ומציאת עובדים רלוונטיים, שהמעסיק מכיר את היתרונות שרכשו בעת השכלתם במוסד ומעריך אותם.

5.4. מעקב אחר השתלבות בוגרים בשוק לאחר סיום לימודיהם

מעקב מתמשך אחר הישגים בשוק העבודה של בוגרי מוסדות הינה כלי משמעותי להערכת תרומת הלימודים להצלחה במקצועות שונים, ולהתאמת תכניות הלימודים לדרישות העולות מהשוק. בהתאם לכך, דו"ח OECD שבדק את מצב החינוך והתעסוקה במחוז הגליל המליץ על נקיטת צעדים לקידום הנושא,²¹ וראוי שהמלצה זו תאומץ אף בקרב מוסדות נוספים, רובם ככולם.

חשיבות פעילות זו היא כה אקוטית, שיש לפעול להקמת יחידות ייעודיות במוסדות שייהנו מתקציב מספק ויעסקו הן במעקב והן בשאר ההמלצות למוסדות האקדמיים המזכרים בפרק זה. לעיתים אנו עדים לניסיון של האקדמיה לנתק עצמה מהפרקטיקה המשתקפת בשוק העבודה וצרכיו. על אף חשיבות מערכת ההשכלה הגבוהה למחקר, רכישת ידע והפצת ידע שאינו בהכרח בעל ביטוי פרקטי, ההתעלמות הגורפת מהפן הפרקטי מהווה מכשול משמעותי בפני סטודנטים בתקופה שלאחר הלימודים ובעקיפין אף ייתכן שפוגעת בכושר ההשתכרות שלהם ובפריון הכולל במשק. אין זה הוגן להקריב שיקולים משמעותיים אלה, ובפרט בחברה הישראלית כיום, על מזבח היוקרה האקדמית. מחקר של ה-OECD שנגע לפיתוח ההשכלה הגבוהה בגליל גורס ששוק עבודה יעיל חייב להיות מבוסס על איסוף וניתוח אינפורמציה הנוגעת לשוק העבודה, כזו שתאפשר לסטודנטים ובוגרים לקבל החלטות אסטרטגיות יעילות בנוגע לקריירה.²² על המוסדות להכיר גם בחשיבותו של פן זה, ולפעול כדי לממש המלצות אלה.

²⁰ Valery Yakubovich, 'Weak Ties, Information, And Influence: How Workers Find Jobs in a Local Russian Labor Market', *American Sociological Review*, 70 (2005), pp. 408-421, <<http://dx.doi.org/10.1177/000312240507000303>>.

²¹ Pauline Musset, Malgorzata Kuczera and Simon Field, *A Skills beyond School Review of Israel*, (OECD Reviews of Vocational Education and Training, OECD Publishing, 2014), p. 21, <<http://dx.doi.org/10.1787/9789264210769-en>>.

²² OECD, *Higher Education in Regional and City Development: The Galilee, Israel*, (OECD Reviews of Vocational Higher Education in Regional and City Development, OECD Publishing, 2010), pp. 22-23, <<http://dx.doi.org/10.1787/9789264088986-en>>.

6. סיכום

יש מקום להשקיע בפיתוח מודל היברידי של השכלה גבוהה ותעסוקה, בשל חשיבות הניסיון התעסוקתי בשוק העבודה היום, מאפיינים ייחודיים של החברה הישראלית שמחייבים חשיבה יצירתית במטרה לעמוד בשורה אחת עם שאר מדינות ה-OECD, ובשל יוקר המחיה הגואה שמוסיף להערים קשיים על רכישת השכלה גבוהה ללא עבודה במקביל לכך. האקדמיה היוותה מאז ומעולם חלק משמעותי מהזהות והתרבות הישראלית, וכדי לשמר מעמד זה יש להתאים אותה לאופי התקופה – אך לעשות זאת באופן שיאפשר שמירה ואף שיפור של רמתה הגבוהה כיום.

המלצותיו העיקריות של מסמך זה נוגעות לבחינה מעמיקה של צעדי מדיניות שימטבו את היחסים בין ההשכלה הגבוהה לשוק העבודה. בין הצעדים המוצעים ניתן למנות תמרוץ של התחלת לימודים אקדמיים בגיל צעיר יותר במטרה להתקרב לממוצע מדינות ה-OECD באמצעות הגדלת פיקדון לזכאים, הגדלת קרן הסיוע הממשלתית והנגשת מידע רלוונטי בנושא; מתן אפשרות לעבודה במקביל ללימודים בכלל ולרכישת ניסיון תעסוקתי במהלכם בפרט באמצעות התאמת תכנית הלימודים, שילוב התמחות מעשית ומיסוד מערכת שתאפשר מוביליות בין מקצועות מעולם תוכן זהה; ומתן כלים יעילים ומקיפים להשתלבות מושכלת ומיועצת בשוק העבודה באמצעות יחידות הכוונה לאומית ובמסגרת המוסדות, הקמת רשתות בוגרים ומעקב אחר השתלבותם בשוק התעסוקה.

יודגש שהתאחדות הסטודנטים תמכה ותמשיך לתמוך במתן מלוא התנאים לציבור הסטודנטים כך שיתאפשר להם להקדיש את מאת האחוזים ללימודיהם במערכת ההשכלה הגבוהה ללא הצורך לשלב עבודה במקביל. עם זאת אנו רואים את המציאות נכוחה, ומוטלת עלינו כגוף היציג של הסטודנטים בישראל האחריות לשלב חזון אידיאלי עם גישה פרקטית. מתוך תפיסה זו נולד הצורך בבחינת הנושא וכתיבת מסמך זה, שמטרתו בחינת דרכים למטב את הממשק בין ההשכלה הגבוהה לשוק התעסוקה, תוך פגיעה מינימלית בכל תחום בפני עצמו. אנו מאמינים שבחינה מעמיקה של תכניות אלה במטרה ליישמן ישפרו את מצב האקדמיה במדינת ישראל ושוק התעסוקה – ויובילו לחיזוק מעמדה של מדינת ישראל ככלכלה מבוססת השכלה וידע, העומדת בקו אחד עם מדינות ותיקות, גדולות ועשירות ממנה ולעיתים אף מקדימה אותן.